

**МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

Кафедра історії та археології

Затверджено
на засіданні кафедри історії та археології
Завідувач кафедри
 / Пачев С.І.
(протокол № 10 від 10 лютого 2023 р.)

РОБОЧА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ

Археографічна практика

(повна назва навчальної/виробничої практики)

для здобувачів вищої освіти

Ступінь вищої освіти **бакалавр**

(бакалавр/магістр)

Галузь знань **03 Гуманітарні науки**

(шифр і назвагалузі)

Спеціальність **032 Історія та археологія**

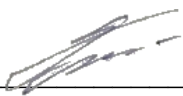
(шифр і назваспеціальності)

Освітня програма **Історія**

Запоріжжя 2023 р.

Розробник: Крилова А.М. – доцент, кандидат історичних наук

ПОГОДЖЕНО
Гарант освітньої програми

_____
(підпис)

В.В.Гудзь

Робоча програма навчальної археографічної практики складена відповідно до освітньої програми підготовки «Історія»:

1. Мета археографічної практики

Мета археографічної практики полягає в тому, щоб:

- навчити студентів методиці публікації письмових джерел;
- виробити практичні вміння публікації історичних джерел, які відображають конкретну історичну епоху;
- навчити студентів методиці організації і проведення археографічних експедицій;
- навчитися аналізувати різні види публікацій історичних джерел;
- з урахуванням наукової цінності здійснювати відбір, транскрипцію і прийоми публікації історичних документів
- отримати практичні навички роботи з історичними джерелами різних епох.

2. Перелік програмних компетентностей, які набуваються під час практики:

- **ЗК2** Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях
- **ЗК5** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- **ФК8** Здатність користуватися інформаційно-комунікативними технологіями.
- **ФК9** Критичне розуміння зв'язку між поточними подіями і процесами в минулому.
- **ФК11** Знання і повага до поглядів, обумовлених іншими національними або культурними особливостями.
- **ФК12** Знання загальної діахронічної структури минулого
- **ФК16** Здатність представити результати дослідження у формі звіту у відповідності з основними канонами дисципліни.

3. Заплановані програмні результати навчання:

РН5.Проявити здатність підготувати та подати в усній і письмовій формі відповідно до канонів дисципліни наукове дослідження середнього обсягу, яке демонструє здатність знаходити бібліографічну інформацію та первинні джерела і використовувати їх для вирішення деякої історіографічної проблеми

РН9.Знання місцевої історії.

РН16.Здатність знаходити і використовувати відповідні джерела інформації (бібліографія, документи, усні свідчення, ін.) для дослідницького проекту

4. Бази проходження практики.

Таблиця 1

№	База практики	№ договору/угоди, дата укладання	Дата закінчення терміну дії договору/угоди
	Інститут української археології та джерелознавства ім. М.С. Грушевського	Договір № 44/38-06 2019 рік	2025 рік із автоматичною пролонгацією

5. Зміст практики

5.1. Опис навчальної/виробничої практики

Таблиця 2

Найменування показників	Ступінь вищої освіти галузь знань, спеціальність, освітня програма	Характеристика практики
Кредитів: 3 Загальна кількість годин - 90 Тижневих годин - 45:	Ступінь вищої освіти - бакалавр Галузь знань – 03 Гуманітарні науки Спеціальність - 032 Історія та археологія Освітня програма Історія	Назва практики: Археологічна Семестр: 3 Термін проходження практики: 2 тижні Вид контролю: диференційований залік

Програма археологічної практики передбачає три етапи.

Перший етап – екскурсійний. Відбувається відвідування місць зібрань історичних джерел, проведення екскурсій, ознайомлення з історією виникнення основних публікацій історичних джерел.

Другий етап – основний. Формування археологічної збірки студентами.

Третій етап – завершальний. Студенти готують звітну документацію. Кожний студент має підготувати індивідуальний звіт.

Графік проведення археологічної практики:

- Ознайомлення студентів з метою, формами, змістом та звітністю студентів по археологічній практиці;
- Знайомство з видами діяльності: виявлення джерел для публікації, робота з історичними документами різних епох, а також робота з підготовки документа до публікації.
- Виявлення джерел для публікації. В ході виду роботи студенти знайомляться з видами публікацій і принципами фільтрації, систематизації

документів, критеріями вибору тексту. Вивчають принципи відтворення тексту, конвоювання документа, формують модель документальної публікації, методику та особливості документальних публікацій, основами підготовки науково-довідкового апарату документальних публікацій.

- Здійснення робіт з конкретними текстами документів різних історичних епох і їх підготовка до різних видів публікацій. Проведення планових робіт можна замінити виконанням індивідуальних завдань. Так, у тих студентів, у яких теми курсових робіт вимагають роботи з конкретними історичними документами, роботи можуть бути замінені збором і обробкою матеріалу з відповідних тем.

- Завершення археографічної практики, підведення і оформлення її результату. Він включає підготовку макетів публікацій історичних документів, їх захистом, проведенням підсумкової конференції та підготовкою та здачею звіту по проведенню археографічної практики.

- Залік з археографічної її практики.

Зміст археографічної практики

В ході проходження практики студент зобов'язаний вести щоденник, в якому відбивається його щоденна робота, її обсяг і терміни виконання, а також методичні особливості в підготовці документів до видання. Надалі він буде необхідний для складання письмового звіту.

Тема, за якою буде здійснюватися археографічна робота, вибирається спільно з керівником практики і студентом-практикантом, а при необхідності, якщо археографічна практика студента буде пов'язана з темою його подальших наукових інтересів, при консультації керівника практики - викладача випускаючої кафедри. Запланована робота повинна мати певні рамки, як в хронологічному, так і в географічному і предметному відношенні. Публікація може бути присвячена окремій темі, складена з документів одного виду (різновиду) або містити один досить істотний історичний пам'ятник (спогади, щоденник, літопис і т. П.), Тобто публікація може бути тематичною, видовою або виданням одного документа (пам'ятника). Підготовка публікації, як і будь-яка наукова робота, починається з вивчення джерел і літератури по темі. Студент, керуючись отриманими знаннями і консультаціями викладача і керівника практики від інституту або архівної установи, перш за все знайомиться з документальними публікаціями, які вже вийшли в світ з обраної теми - опублікованими джерелами, в тому числі і в періодичних виданнях, а також вивчає літературу - монографії, окремі статті, рецензії, науково-популярні видання з теми та ін.

Особливу увагу треба приділити вивченню попередніх публікацій з обраної теми. Слід встановити, які види джерел були раніше опубліковані, з яких проблем, а також обґрунтованість критеріїв вибору цих джерел для колишніх публікацій. Вкрай важливо визначити археографічний рівень видань по темі. Огляд опублікованих джерел слід робити узагальнено, розглядаючи (групуючи) документи за видами (різновидам), питаннями (проблемами), за

походженням і т. п. При цьому необхідно уникати простого переказу змісту документа по кожній публікації; якісний аналіз публікацій, вироблений студентом, в подальшому стане частиною археографічної передмови до підготовленої ним публікації.

Вивчаючи наукову і науково-популярну літературу з обраної тематики, також рекомендується зробити історіографічний огляд, який згодом увійде в першу частину передмови до публікації. При цьому слід точно дотримуватися чинних стандартів з бібліографічного опису.

Методика підготовки археографічного видання

Документи для видання виявляються в одному або декількох фондах архіву, при цьому велику допомогу у виявленні може надати науково-довідковий апарат архіву. Виконуючи цю роботу, студенти повинні кожен документ фіксувати на «картці виявлення», складаючи максимально повний заголовок, особливу увагу, звертаючи на автора і адресата, датування документа, а також легенду.

В ході виявлення слід попередньо відзначати на картках ті джерела, які можна / потрібно публікувати, раніше не видавалися, а також такі документи, які, лише побічно торкаючись теми публікації, містять, проте, відомості, необхідні для складання коментарів, або інших частин науково довідкового апарату.

Вивчаючи джерела, слід уникати включення в добірку раніше опублікованих документів. Навчальна публікація, як правило, не носить завершеного характеру і не претендує на вичерпну повноту, саме тому будь-які значні, з точки зору історії проблеми, документи, які публікувалися раніше, повинні замінюватися по можливості настільки ж інформативними, але такими що не видавалися раніше.

При передачі тексту документа враховуються всі джерела тексту. Необхідно з наукових позицій, з урахуванням різних критеріїв вирішити питання про основний текст документа і його копії, списки і т. п., відокремлюючи оригінали від копійних джерел, найбільш повні або справжні списки джерела від його скороченого, неповного або, навпаки, доповненого пізніше варіанту.

Пристаюючи до роботи з передачі тексту документа, слід пам'ятати про особливості його відтворення в залежності від часу створення документів.

Також необхідно звернути увагу на такі частини документа як завірчі написи, підписи, резолюції. Ці додаткові написи не завжди належать автору документа, але повинні обов'язково відтворюватися при публікації. Нерідко автор документа або його адресат виділяє будь-які частини документа, що також повинен враховувати і вказувати студент займається археографічним дослідженням.

Тексти документів, як правило, повинні відтворюватися повністю, виходячи з теми і завдань публікації. Часткова публікація тексту документа допустима лише в особливих випадках, обумовлених науковою необхідністю. При публікації документів в витягах слід особливо ретельно дотримуватися

всього комплексу існуючих правил: обов'язково обґрунтувати необхідність цього прийому в передмові до публікації, при складанні заголовка починати з його приводу «З ...» («З протоколу ...» і т. п.), робити крапки на місці пропуску, а також гранично точно, але коротко вказувати в текстуальній примітці зміст пропущеного (не відтвореного) фрагмента тексту документа.

При складанні заголовків використовуються картки виявлення. Особливу увагу слід звертати на вказівку посад (громадського, соціального положення) автора і адресата документа, на формулювання змісту документа. Недатовані документи обов'язково забезпечуються датою - точною або приблизною, з відповідним обґрунтуванням її в текстуальній примітці (підряднику) або в легенді до документа. Обґрунтування датування має носити конкретний характер; примітки «датується за змістом» допускається в самих крайніх випадках.

При складанні легенди особливу увагу слід звернути на формулювання напису про точне місце зберігання джерела, шифр, вказівка характеру справжності документа, зокрема - виду копії (завірена копія і т. п.).

При складанні археографічного опису документа можливе використання скорочених заголовків і легенд. Однак при цьому слід пам'ятати, що відсутність тих чи інших елементів заголовків має бути точно обґрунтовано в археографічній частини передмови публікації.

Публікація обов'язково оснащується науково-довідковим апаратом (НДА) в необхідному для кожної конкретної публікації обсязі його елементів.

Передмова є обов'язковою частиною будь-якої документальної публікації. Склад історичної та археографічної частин передмови до публікації в основному визначено в методичній літературі. При написанні історичної частини слід пам'ятати про необхідність чітко формулювати цілі та завдання публікації, давати історичну довідку про подію, до висвітлення якого відносяться публікуються джерела, на підставі історіографічного огляду, а також огляду попередніх публікацій на тему, уникаючи переказу подій і цитування опублікованих джерел.

У археографічній частини слід розкрити принципи відбору документів для публікації з усього комплексу виявлених документів. Повинен бути спеціально обґрунтований вибір схеми систематизації джерел в публікації. Обов'язково обумовлюються всі особливості даної публікації, в тому числі прийоми уніфікації, використані при складанні заголовків і легенд. Особлива увага звертається на всі нюанси роботи з текстом джерел, їх специфіку і спеціальні методи і прийоми, які використовував при цьому практикант. Одночасно студенти повинні уникати переказу загальних методологічних положень, узятих з «Правил публікації документів», методичних документів і навчальної літератури. Необхідно охарактеризувати склад науково-довідкового апарату, вказати на особливості його складання.

При складанні навчальної публікації практиканти пишуть до виявленому комплексу джерел текстуальні примітки і коментарі (примітки за змістом документів). Необхідно звернути увагу на правильне, в тому числі уніфіковане

оформлення текстуальних приміток (підрядників), точне і короткий їх формулювання, що не допускають багатозначних тлумачень їхнього змісту.

В примітках за змістом, які поміщаються, як правило, після самої публікації, слід обов'язково вказувати використані при їх складанні джерела. Якщо це історична література - монографії, статті, інші видання, то при правильному бібліографічному описі давати відсилання на сторінки видань. Якщо мова йде про архівних документах, що не увійшли в основний публікується комплекс, то робити точні посилання на їх легенди. Також обов'язкові відсилання приміток до відповідних місць тексту публікації, тобто вказівку сторінок. Не треба допускати приміток до загальновідомих фактів, подій і приватних осіб, використовуючи при цьому інформацію з широко доступних джерел (енциклопедій і т. п.).

Публікація, яку готує студент-практикант, буває частіше наукового типу, або журнальної форми, що обумовлює всі вимоги до її підготовки.

Загальний обсяг підготовленого до видання матеріалу повинен дорівнювати приблизно одному друкованому аркушу (21-24 комп'ютерних сторінок), при цьому обсяг самих документів повинен бути не менше 2/3 від обсягу (16-18 сторінок).

Передмова оформляється за всіма правилами оформлення наукової роботи. Воно обов'язково повинно включати в себе історичну частину (включаючи обґрунтування теми і актуальність публікації, мети і завдань, які ставить перед собою студент, історіографічний огляд і огляд попередніх документальних публікацій по темі), а також археографічну частину, головним змістом якої буде виявлення критеріїв відбору джерел для публікації, вказівка на особливості систематизації джерел, специфіки роботи з текстом документів, методичні основи роботи.

При остаточному редагуванні рукопису слід виходити із загальних вимог, які пред'являються до здається в друк рукописів.

Особливу увагу слід приділити звірці відтворених текстів документів з текстами оригіналів.

5.2. Перелік та зміст індивідуальних завдань

Кожен студент отримує індивідуальне завдання, яке він виконує протягом археографічної практики. Студенти з переліку пропонованих тем вибирають тему для індивідуального завдання.

Теми для індивідуальних завдань:

1. Діяльність Петербурзької Академії наук з організації археографічних досліджень у Російській імперії (XVIII – початок XX ст.).
2. Петербурзька археографічна комісія, її роль у розвитку теорії і практики вітчизняної археографії.
3. Внесок російських наукових товариств XIX – початку XX ст. у публікацію джерел з історії України.
4. Документальні публікації на сторінках українських часописів другої половини XIX – початку XX ст.
5. Публікаторська діяльність архівних установ на території України у

другій половині XIX – на початку XX ст.

6. Роль іспартів в організації археографічної роботи в Радянській Україні.
7. Характеристика офіційних урядових видань документів радянської доби
8. “Правила публикации документов в СССР” як науково-методичний посібник.
9. Система підготовка істориків-археографів в незалежній Україні.
- 10.Форми та напрями співробітництва археографів України та інших країн на сучасному етапі.
- 11.Проблеми удосконалення термінологічного апарату археографії.
- 12.Методика передавання іншомовних текстів при підготовці документальної публікації.
- 13.Методика публікації документів у скороченому вигляді.
- 14.Система археографічних знаків.
- 15.Технічне редагування рукопису перед публікацією.
16. Київська археографічна комісія (1843-1921)
17. Археографічна діяльність Одеського товариства історії та старожитностей (1839 – 1922)
18. Археографічна діяльність Історичного товариства Нестора-літописця (1872 - 1931).
19. Таврійська вчена архівна комісія (1887 - 1923/1931)
20. Чернігівська губернська вчена архівна комісія
21. Катеринославська губернська вчена архівна
22. Діяльність археографічної комісії Наукового товариства імені Шевченка у Львові
23. Діяльність Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України

6. Форми і методи контролю.

Поточний контроль. Оцінюється виконання індивідуальних завдань під час практики

7. Вимоги до звіту

Для звітування здобувач вищої освіти готує зошит з щоденником, записами практичних занять, виконаними індивідуальними завданнями, самостійною роботою тощо.

Обов'язково складається титульний лист. Підготовлена таким чином, відредагований і оформлений рукопис археографічного видання формується у папку. Про те, як були виконані завдання по виробничій практиці, складається звіт, який повинен мати аналітичний характер. Основу звіту становлять щоденні записи студентів. Звіт складається за такою схемою: вказується час і місце проходження виробничої практики по археографії (установа, структурний підрозділ), поставлена задача. Слід уникати розповіді про історію установи, в

якому проводилася практика, опису його структури і діяльності підрозділів, які не займаються публікацією документів; повідомляється про загальний напрямок публікаторської діяльності. При цьому треба обов'язково назвати найбільш важливі наукові публікації за останні роки, відзначити наявність або відсутність спеціальних методичних розробок, складених в даній установі. У разі наявності спеціальних методичних документів слід дати їх короткий аналіз; викладається і пояснюється хід роботи з підготовки практикантом публікації і застосування їх на практиці тих чи інших прийомів. Виклад ведеться в порядку виконання окремих видів робіт з підготовки публікації. Вказується весь обсяг виконаної роботи, включаючи і ту роботу, яка була зроблена, але не увійшла в навчальну публікацію.

Обов'язково вказується, з яких фондів (із зазначенням їх назв, а не тільки номерів) вибирався матеріал. Робляться посилання на відповідні довідники, обов'язково вказується загальна кількість виявлених документів по темі. Якщо з цього числа публікується тільки частина документів, то пояснюються й обґрунтовуються (коротко) застосовані критерії відбору. При цьому слід утримуватися від переказу існуючих в археографії загальних критеріїв відбору документів для публікації.

Далі характеризуються виявлені документи (коротко, узагальнено) і безпосередньо публікуються документи (більш докладно, але теж узагальнено). Описуються і інші види робіт (датування недатованих документів, прийоми передачі тексту, наукове обґрунтування неповноти публікації деяких джерел, способи складання заголовків і легенд, кожної частини науково-довідкового апарату).

Звіт завершується висновками про виконану роботу. Бажано висловити свою думку про те, які види роботи виявилися важкими, які - менш складними.

8. Критерії оцінювання.

Навчальна практика входить до складу інтегрованої навчальної дисципліни, оцінюється за 100-бальною шкалою, а рейтинг здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни визначається як середнє арифметичне.

9. Підведення підсумків.

Відбувається у формі колоквиуму, у ході якого здійснюється захист звітів здобувачів вищої освіти.

Після завершення археографічної практики студенти складають залік. Залік приймає викладач, який проводив практику. На заліку враховується виконання індивідуального завдання представленого у звіті і усний виступ студента за матеріалами індивідуального завдання.

10. Навчальні посібники

1. Добрушкин Е.М. Основы археографии: Учеб. пособие. – М., 1992
2. [Ковальский Н.П.] Археография // Специальные исторические

дисциплины: Учеб. пособие / Под ред. В.А. Замлинского, М.Ф. Дмитриенко. – К., 1992. – С. 34-39.

3. Королев Г.И. Археография: Учеб. пособие. – М., 1996.
4. Леонтьева Г.А. Палеография, хронология, археография, геральдика: Учеб. пособие. – М., 2000.
5. Леонтьева Г.А., Кобрин В.Б., Шорин П.А. Вспомогательные исторические дисциплины. Учебник. – М., 2000.
6. Методическое пособие по археографии / Авт. кол.: В.А. Владыкина, З.К. Водопьянова, Ю.С. Воробьева и др.; ВНИИДАД. – Ч. 1-2. – М., 1991.
7. Селезнев М.С. Теория и практика советской археографии: Учеб. пособие. – М., 1974.
8. Хрестоматия по археографии: Учеб. пособие / Под ред. Г.Д. Костомарова. – М., 1955.
9. [Яковлев С.О.] Археографія // Допоміжні історичні дисципліни: Короткий курс: Навч. посібник. – К., 1963. – С. 48-67.

Интернет-ресурсы

<http://archeos.org.ua/>

<http://history.org.ua/uk>

<http://ponjatija.ru/taxonomy/term/5147>